

PEND-NÂME TÜRÜ AÇISINDAN SİDKÎ'NİN RİSÂLE-İ RUFEKÂ ADLI ESERİ*

Nermin ÇAMALAN¹

ÖZ

Türk-İslâm edebiyatında pend-nâmeler, insanlara doğru yolu göstermek için yazılmış öğüt kitaplarının genel adıdır. Türk edebiyatında, İran edebiyatının etkisiyle pend-nâmeler kaleme alınmış ve bu yolla insanlara tasavvufî bir ahlâk sistemi öğretilmeye çalışılmıştır. Pend-nâmeler özellikle Feridüddin-i Attar'ın Pend-nâme adlı eseri örnek alınarak yazılmaya başlanmıştır. Bu makalede Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşamış Sıdkî adlı şâirin Risâle-i Rufekâ adlı eserinin içerik olarak Pend-nâmelere yakınlığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda Sıdkî'nin Risâle-i Rufekâ adlı eserinin insana Allâh'a ulaşma konusunda tasavvufî on iki refikten yani on iki öğütten nasıl bahsettiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Pend-nâme, Sıdkî, Risâle-i Rufekâ, Tasavvuf.*

SİDKÎ'S LITERARY WORK TITLED "RİSÂLE-İ RUFEKÂ" FROM THE POINT OF VIEW OF PEND-NÂME GENRE

ABSTRACT

Pend-nâme is the general name for the books of advice in Turkish Literature penned to show people the straight path. Advice books were written under the influence of Iranian Literature on Turkish Literature, and the purpose was to teach a moral system of Sufism thereby. First example of this literature was Feridüddin- i Attar's advice book, which became a model for subsequent books. In this study, the similarity of the content of Risâle-i Rufekâ of Sıdkî, an author who lived in the last period of the Ottoman Empire, to the advice books has been analyzed. The paper discusses the discourse in Risâle-i Rufekâ of Sıdkî on twelve sufistik advices to reach God.

Keywords: *Advice books, Sıdkî, Risâle-i Rufekâ, sufism.*

---

* Bu çalışma Risâle-i Rufekâ (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım) adlı Yüksek Lisans tezinden esinlenerek oluşturulmuştur.

¹ Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, nermin_cam@hotmail.com.

I. Giriş

Tasavvuf, insanın gönül yoluyla aşk ve sevgi ile Allâh katına yükselmesi ona ulaşarak saadete erişmesini esas alan bir manevi sistemdir. Bu sebeple tasavvuf bir söz ve kelâm ilmî olmayıp aynı zamanda bir hal ilmidir. Hayat boyunca insana ait en güzel davranışları kazanma ve yaşama ilmidir. Sûfiler, sûfilerin hâl ve davranışlarını anlatmak için eserler, kitaplar ve mektuplar yazmışlardır. Yüce Allâh'ın sûfilerin kalplerine nefsin kötü emellerinden uzaklaşmaları için verdiği bazı manalar onların şiiirlerine, eserlerine tasavvufî edep ve terbiye olarak yansımıştır.

Tasavvufî edep ve ahlâk, insan-ı kâmil olma yolunda çok önemlidir. Zünnûn-ı Mısırî, Bâyezid-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî ve Hallac-ı Mansur gibi büyük sôfiler bu tasavvufî ahlâkı sohbetleriyle, hâl ve davranışlarıyla ortaya koymuşlardır. Anadolu'ya ise tasavvuf özellikler Orta Asya'da Ahmed Yesevî'nin Divân-ı Hikmet adlı eseriyle girmiştir. Ahmed Yesevî'nin yolundan gidenler, Divan-ı Hikmet'in getirdiği tasavvuf ahlâkıyla Anadolu'da bir tasavvufî akım başlatmışlardır. Tasavvuf insanı kötü davranışlardan uzaklaştırıp kalbini iyi huylarla bezemesine yol açar. Mevlana ve Yunus Emre Anadolu tasavvuf yorumunun öncüleri olmuşlardır. Onlardan sonra gelen birçok şâir Nesîmî, Niyâzî-i Mısırî'den Galip Dede'ye kadar birçok şâir tasavvuf edebiyatında terbiye ve güzel ahlâkın oluşmasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır. İbnü'l Arabî'nin Füsûsü'l-Hikem adlı eseri Anadolu'nun sûfî şâirlerini de etkilemiş, onun fikirleri pek çok mutasavvif şâirin eserlerine de yansımıştır. İmam-ı Gazalî'nin İhyâ-yı Ulûmü'd-din adlı eserindeki tasavvufî anlayış pend-nâmelerde kendisini hissettirmiştir. İşte bu tasavvufî edep Osmanlı'nın son dönemlerine kadar divan şâirlerinin eserlerinde besleyici bir ruh olarak yaşamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerine kadar târikatler halkın edep ve terbiyesinde etkili olmuş; Nakşibendîlik, Mevlevîlik, Melamilik, Kadirîlik, Rıfâîlik, Halvetîlik ve Bektaşîlik gibi kollara ayrılarak her birine ait bir hayat tarzı ve tasavvufî ahlâk gelişmiştir. Bu târikatler mahabbeti, şevki, âşkî, vecdi ve istiğrakî esas alarak halkın ahlâkî yaşantısını etkilemişlerdir.

Bu çalışmamızda 19.yy'ın başlarında yaşamış meçhul (mutasavvuf) şâirlerinden Sıdkî'nin tasavvufî bir eseri olan Risâle-i Rufe-kâ'yı latin harflerine çevirerek eserin müellifi olan Sıdkî hakkında da bilgi verilmiştir. Sıdkî tasavvufî ahlâk sistemini eserinde işlemiştir. Eserinde İmam-ı Gazalî'nin tasavvuf sisteminden çokça faydalanmış ve insan-ı kâmil mertebesine ulaşmak için sûfilerin

kullanması gereken on iki refikten (arkadaş, dost), yani yoldan bahsetmiştir. Allâh sevgisine ulaşmak için bu on iki yolun kullanılması ve bu yolların her zaman bizi aydınlığa götüreceğini adeta bir pend-nâme edasıyla anlatmıştır.

II. Tasavvuf

Tasavvuf tarihine ve incelemelerine ilişkin eserler sayısızdır. Tasavvufun menşesine dair birçok esere baktığımız zaman İran'a, Hint yarımadasına, yeni Eflatuncu görüşe veya Hıristiyan mistisizmine bağlayanlar olmakla beraber, İslâm dünyasında, İslâm tasavvufunun bu tür kaynaklara dayandırılması uygun görülmemiştir. Onun İslâm'ın kendi bünyesinde çıktığı ve esas menşenin zühd ve tâkva anlayışı olduğu kabul edilir. (Yılmaz ve Güngör, 2006: 198) Nefehat'ın rivayetine göre ilk önce sôfi adıyla anılan zat Ebu Haşim'dir. Bu zat H.150'de ölmüştür ki, bu tarihlerde İslâm ile Yunan felsefesinin teması söz konusu değildir. (Yılmaz ve Güngör, 2006: 36)

Tasavvuf kelimesi, "sûf" (Eraydın, 1997: 53; Sami, 2002: 339-411) kökünden türetilmiştir; sûf denilen yünlü kumaştan elbise giyenlere sûfi bunların teşkilatlanmasına da "tasavvuf", şeyhlerine de "mutasavvıf" denmiştir. Suriye'de ilk tekkeyi kuran "sôfi" adını alan ilk tasavvufçu Küfeli Ebu Hâşim (ölm.767) (Gülen, 1996: 13-14) 'dir. Küfeli Ebu Hâşim'den sonra Süfyân-ı Sevri (ölm.784), Zü'n- Nûn-ı Mısırî (ölm.859), Horasanlı Bayezid-i Bistamî (ölm.874), Hallâc-ı Mansûr (ölm.921) (Güzel, 2006: 220) ve Cüneyd-i Bağdâdi (ölm.934) (Güzel, 2006: 38) her türlü zorluklara karşı hatta hayatları pahasına felsefelerini İslâm dünyasının her köşesine yaydılar. (Soysal, 1978: 95) Hatta Hükümdarlar, âlimler ve şeyhler tasavvuf akımını benimsediler ve destek oldular. Türk mutasavvıfların tasavvuf hakkında görüşleri şöyledir;

İmam-ı Gazzâlî (ö.505/1111) "Gönlü, mâsîvâ (Pala, 2003: 310) 'dan çekip alarak Hakk'a çevirmektir."

Ahmed Yesevî (1116) Allâh için gece ve gündüz ibadette bulunmak ihlâslı olmak, gösteriştan uzak durmak, doğru yolda olmak, nefsinin esiri olmadan, alçak gönüllü olarak, her vakit Allâh'ı anmak, her yerde Allâh'ı görmek, İslâm'ın şeriat hükümleri doğrultusundaki inancını, fikrî düşünceyle bütünleştirmek, yaradani tanımak, yaratılana da hoşgörü ile bakmak, vatanın ve milletin birlik ve beraberliği için çalışmak vb. leridir. (Güzel, 2006: 222)

Hacı Bektaş Veli (1271) Allâh'a yalvarma, seyir ve gözlemdir; arzularına ermek, Çalap Taala'yı ve kendilerini bulmak, canları muratlarına ermek ve hâlleri birleştirip bir olmaktır. (Güzel, 2006: 223)

Mevlânâ Celaleddin-i Rumî (1273) Âşk ve vecdle ilâhî vuslata erişmektir. Can ve bekâ âlemidir. (Güzel, 2006: 223)

Kaygusuz Abdal (1440) Allâh'ı anmak onda kendini bulmak, ona olan kulluk borcunu en iyi şekilde yerine getirmek, güzel ahlâklı, ilim-irfan sahibi, yardımsever, müşfik, pîr ile pirdaş ve itaatkâr olmak, dünya insanları arasında da vefalı durmak, kendini kasvetten kurtarıp vahdet-i vücud içinde Rabb'inin gerçek kulu olmak, vatan sevgisini imanda saymaktır. (Güzel, 2006: 223)

Niyazî Mısırî (ö. H.1105/ 8 Şubat 1618-1693) "Allâh'ın varlığına ve birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, Kıyamet Günü'ne, hayr ve şerrin Allâh'tan geldiğine dil ile ikrar, kalb ile tasdik etmek, bunları hayata uyarlamak ve İslâm'ın beş şartını da kusursuz yerine getirmektir." (Güzel, 2006: 223)

Tüm bu bilgiler neticesinde anlaşılıyor ki; tasavvuf yolunda mâsîvâ'dan alakayı kesmek, dünyaya ve onun nimetlerine kıymet vermemek, insanlardan uzaklaşmak değil; bizzat onların içinde yaşayarak kalben bağlanmamaktır.

III. Tasavvufun İslâmiyet'teki Yeri

Tasavvufun kaynağı sünnet ve Kur'ân-ı Kerîm'dir. Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimiz'in yaşadığı zühdî hayat; yani dünya hayatından el etek çekme hâli, ashâbı tarafından benimsenmiştir. İslâm fetihlerinin neticesi, harplerde elde edile ganimetlerin Müslümanları refah ve sefâhate sevketmesi, tasavvufu bu isim altında zuhuruna sebep olmuştur. (Eraydın; 1997: 61) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ölümüyle baş gösteren karışıklık döneminde, tasavvufun İslâm sahasında bulunup bir meslek halini alması kaçınılmazdı. Ancak tasavvufî hayatın kabulünü, sadece zorluklara karşı bir reddediş olarak algılamak da yanlış olacaktır. Çünkü tasavvuf, hayatın özünü oluşturarak insanın eylemlerine yön veren, ibadetlerde gereken ihlâsa ve güzel ahlâka kavuşturan ruhî bir haldir.

Önceleri Basra (Uludağ, 1978: 1-49), Küfe, Medine ve Bağdat'ta gelişen tasavvuf hareketi, H. III. asrın sonlarından itibaren Arap Yarımadası'nın diğer kısımlarıyla Mısır, Horasan ve Nişabur bölgelerine de intikal etmiştir. (Türer, 1992: 66) İlk devirlerden itibaren, tasavvuf hareketinin birbirinden farklı iki ayrı mecrada seyrettiğini görüyoruz: Hasan Basrî (öl.110/728) ile başlayıp, Hâris-i Muhâsibî (öl. 243/857), Cüneyd-i Bağdadî (öl. 297/909), Kuşeyri (öl.465/1072), İmam-ı Gazzâlî (öl.505/1111) ile devam eden yoldur. "Bağdat Ekolü" diye bilinen bu yolda dinin zahirî hükümlerinden uzaklaşmamış ve şeriat kurallarına riâyette azamî titizlik gösterilmiş olup zahir-bâtın dengesine dikkat edilmiş, ilâhî âşk ve

cezbeden ziyade temkin, itidâl ve istikâmete önem verilmişti. Diğer akım ise cezbe, ilâhî âşk ve manevi sarhoşluk hallerinin ağırlık kazandığı bir özelliğe arzetmektedir. Bayezîd-i Bistamî (öl.261/874), Hallâc-ı Mansûr (öl.309/921), Mevlâna (30 Eylül 1207, Belh -17 Aralık 1273, Konya), vb. sûfiler bu akımın temsilcileridir. H. VII./M. XIII. asra gelindiğinde tasavvufî düşünce ve hayat telâkkisi doruk noktasına ulaşmış, İslâm âleminin her tarafını kaplamış ve kitleleri etkisi altına almış durumdaydı. (Türer, 1993: 40)

IV. Türk Edebiyatında Tasavvuf

Tasavvuf, Türkler arasında, İslâm dininin yayılmasına paralel olarak, oldukça çabuk yayılmıştır. Kendi arzularıyla İslâmiyet'i kabul eden Türkler, henüz İslâmiyet dairesine girmemiş veya girip de, onun akîde ve esasları ile tam uyum sağlayamamış kardeşleri arasında, İslâm dininin tebliğini yapmaktan geri durmadı. Türk edebiyatının İslâmî şekilde ilk yayılışı, onların bu yaymak gayesiyle göçebe soydaşları arasına gelip, bu din ve târîkatlarını, anlaşılır bir dil ve üslupla anlatmış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Tasavvufî Türk edebiyatı, Türklerin Anadolu'ya göçüp yerleşmesinden sonra burada da kendini göstermiştir. XIII. yüzyılda yaşanan Moğol istilası ile beraber Anadolu'ya çok fazla göç olmuş Moğollardan kaçan şeyhler ve dervişler Anadolu'ya gelmiştir. Burada tasavvufun güçlenerek devlet yönetiminde de etkili olmasına yol açmışlardır. Anadolu'ya gelen dervişler burada İran edebiyatı ve tasavvuf etkisinde edebî eserler yazmaya başlamıştır. Bu mutasavvıfların etkisiyle Divan edebiyatının ilk ürünleri Anadolu'da vermeye başlamıştır.

XIII. yüzyıl Anadolusundaki halk maddi manevi sıkıntılar, yaşam mücadelesi yüzünden yıpranmış haldeydi. Bu ortamdan kaçıp kendilerine teselli bulacak sôfiyane târîkatlere yönelmişlerdi. Ünlü sôfilerin de Anadolu'ya gelişiyle Tasavvuf Akımı çok güçlendi. İşte bu şekilde XIII. yy. Anadolu şehirlerinde İslâm Tasavvufunun çok ünlü bazı çehrelerine rastlıyoruz. Özellikle başta Mevlâna Celâleddin-Rûmi ve pek çok büyük mutasavvıflar için yerleşecek bir yer olmuştur. (Köprülü, 1991: 200) Konya'da Şeyh Ekber ünvânıyla Şeyh Muhiddîn-i 'Arabî'yi ve Sadreddîn-i Konevî'yi (Türer, 1993: 41); Tokad'da, Fahreddin'i 'Irakî'yi; Kayserî ve Sivasta Mu'idüddîn Cündî, Sa'deddîn Fergâni vb. gibi pek çok sôfi, sôfiyane eserler ve şiirler ile "Tasavvuf Edebiyatı"nın gelişmesi ve yayılmasına çalışmışlardır. Hacı Bektaş Velî'nin Arapça olan Makalât'ı da Türkçeye manzum ve mensur olarak tercüme edilmiştir. Başlangıçta, Ahmed Fakih (Anadolu Türkçesinin bilinen ilk eseri "Çarh-nâme" adlı 100 beyitlik,

ahlâkî ve tasavvufî kasidesidir.), Şeyyad Hamza ve Yunus Emre (öl.1320), Sultan Veled, Âşık Paşa, Gülşehrî, Kaygısız Abdal gibi sûfî Türk şâirleri bu edebiyatımızın temelini oluşturmuşlar ve Türkçe söylemek suretiyle de halk üzerinde daha fazla etkili olmuşlardır. Bunların etkisiyle, tümüyle yerli ve millî bir “Halk Tasavvuf (Tekke) Edebiyatı” doğdu. (Soysal, 1978: 119-120)

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatının en kuvvetli temsilcisi XIII. yüzyıl Anadoluşunda Yunus Emre’dir. XIV. yüzyıl Anadoluşunda Sâid Emre ve Kaygısız Abdâl, Yunus’un en önde gelen muakkiplerindendir. XV. yüzyıl Anadoluşunda; “Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı”, özellikle çeşitli coğrafyalarda bulunan Türk toplulukları arasında fikrî-dinî ve mimârî yönden bütün canlılığı ile gelişiyor ve merkezden muhite doğru yayılıyordu. Alâaddin Gaybî (Kaygusuz Abdal), Hacı Bayram Veli, Akşemseidn, Gülşehrî, Süleyman Çelebî, Emir Sultan, Rûşeni, Şirâzî vb. pek çok şâirler bu asırda yetişmiştir. XVI. yüzyıl Anadoluşunda; “Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatının”, bu çeşit şiiirlerinde Mevlânâ ve Yunus tesiri mevcuttu. Bu asrın tasavvuf şâirleri arasında; Gülşenî tarikatının kurucusu Şeyh İbrâhim Gülşenî, Melâmiyye-i Bayramiyye tarikatına mensup Ahmed-i Sârbân ve Halvetiyye tarikatı mensuplarından Vahib Ümmî (ölm.1595) Ümmi Sinan’ın önemli yerleri vardır. XVII. yüzyıl Anadoluşunda; Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, gittikçe çoğalan tekkelerden Türk musikisiyle ahenkli, coşkun ve raksan ilâhîlerin yayıldığı bir hava içinde gelişmiştir. Bu asrın Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı şâirleri ise; Aziz Mahmud Hüdayi, Niyâzî-i Mısrî, Zelilî, Adlî, Sultan Ahmed, Kul Budala, Oğlanlar Şeyhi İbrâhim, Cahidî, Elmalılı Sinan Ümmî, Yeşil Abdal, Kul Nesimî, Derviş Himmet, Sunu’llah Gâybî, Abdülkerim Fethî, Şeyh Mehmed Nazmî, Abdullah Abdî, Hasan-Kenzi, İbrâhim Nakşî vb.leridir. XVIII. yüzyıl Anadoluşunda; Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, genel bir duraklama ve gerileme hayatı içindedir. Bu dönemde kendi sahasında (Şeyh Gâlip hariç) eskisi kadar güzel eserler verilmez olmuştur. Bu yüzyılın Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı şâirleri; Mahvî, Mehmed Nasuhî, Mehdî, Bursalı İsmâil Hakkı, Hasan Sezâî, Süleyman Zâtî, Mustafa Nuzulî, Celâleddin-i Uşşakî, Kasım Dede, Ahmed Mürşidî, Erzurumlu İbrâhim Hakkı, Üsküdarlı Hâşim vb.leridir. XIX. yüzyıl Anadoluşunda; Bitlisli Müştak Baba, Kuddusî, Turabî, Mihrabî, Vaf-ı Melâmî, Aynî Baba gibi birçok Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı şâirini tanıyoruz. XX. yüzyıl Anadoluşunda; “Cumhuriyet’in İllânı” ile tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Mevcut tekke şâirleri de yeni gelişme gösteremeden eskiyi tekrarlamakla yetinmişlerdir. (Güzel, 2006: 95-96)

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı şâirlerinin şiirlerinde “fikrî unsur” ile “dinî vecdin” ön planda olduğu ve bunların yalnız bir grubu değil, bütün halk-cumhur’u hedef alıp Türk toplumunda birleştirici-bütünleştirici bir rol aldıkları her zaman görülmektedir. Hâlbuki Divân ve Halk şâirlerinde bu halk-cumhuru değil, belirli grupları hedef kitle olarak seçtikleri için kitleleri birleştirici bir rol üstlenememişlerdir. (Güzel, 2006: 96) Söz konusu asırlarda Anadolu’ya tasavvuf tarihi açısından bakıldığında görülen ilk gerçek şudur; tasavvufî düşünce sistemleşmekte, ekolleşmekte ve târîkatlaşmaktadır.

V. Târîkatların Anadolu’da Doğuşu İle Tekke Edebiyatına Tesirleri

Târîkatlar, tasavvufî düşüncenin yaygınlaşmasında birinci derecede rol oynayan müesseselerdir. Müderrisler, medreselerde insanları cehaletten kurtarıp, İslâm dinini anlatarak da ilim ve irfan erbabı yetiştirdikleri gibi müridler de ilim irfanın gelişmesinde tekke ve zaviye ile insanlara İslâmiyet’i anlatarak doğru yolu bulmalarına vesile oluyordu. Anadolu’da tekkelerin ve çeşitli târîkat kollarının kurulup gelişmesiyle “Tekke Edebiyatı” gelişmiştir. Tekkelerde kalabalık halk topluluklarına hitâb eden müesseseler olduğu için buralarda yetişen şâirler, Türk halkına en sade ve güzel bir Türk diliyle seslenmeye; şiirlerini, ilâhîlerini bu dil ile söylemeye başlamışlardır. Böylelikle Anadolu’da târîkat şâirleri eliyle, zengin bir Türkçe ve bu Türkçe ile de kuvvetli bir “Tasavvuf Edebiyatı” kurulmuştur. (Banarlı, 2004: 285)

XIX. yüzyılda tekkelerin edebiyat üzerindeki etkisine baktığımızda, mutasavvıfların verdiği eserlerin büyük çoğunluğu na’t, kaside, gazel, mersiye gibi Tekke Edebiyatının bütün türlerini ihtiva eden divânlardan oluşmakta olduğunu görmekteyiz. Bu durum dönemin kültür, edebiyat ve sanat açısından yüksek bir seviyede olduğunu göstermektedir.

VI. Sıdkî ve Risâle-i Rufekâ

“Risâle-i Rufekâ” adlı eseri incelediğimizde telif tarihi olarak h.1232/1817 yılının bildirildiğini ve eserde 2. Varağının 5. Beyitinde Sıdkî mahlasına yer verildiğini görmekteyiz. (Sıdkî, M.2b/5.) Bu bilgiler neticesinde çalışma konusu edindiğimiz eserin biyografik kaynaklarda rastlanmaz. 19.yy’ın başlarında yaşamış meçhul (mutasavvıf) şâirlerinden Sıdkî’nin -yaptığımız araştırmalara göre- tek nüshası Fatih Üniv. Şefik Can Yazmaları arasında 0038811 numara ile kayıtlı olan “Lemeât” Mecmuanın 3.eseri olan “Risâle-i Rufekâ” adlı (30-58. Varaklar arası olup 28 sayfadır.) mesnevisini, yeni

harflere çevirerek ilim âlemine kazandırmış bulunmaktayız. Eser tek nüsha olduğu için edisyon-kritik yapmadık. İmlâda ise günümüz imlâsını kullanmış bulunmaktayız.

Sıdkî hakkında çeşitli kaynaklarda edindiğimiz bilgiler kısıtlıdır. Edindiğimiz bilgilere göre Sıdkî mahlaslı 22 şâir bulunmaktadır. (Çelebi, 2010: 1289; Sirâceddin, 1994: 48-49; Solmaz, 2005: 387-388; Tâhir, 1972: 383; Doğan, 1988: 338-339; İnal, 1988: 1713-1721; Elverdi, Kutlu ve Kara, 1998: 2) Risâle-i Rufekâ'nın muhtevasını incelediğimiz zaman Sıdkî'nin dinî-tasavvufî ahlâk anlayışının temelini, Mesnevî eğitiminden aldığı derslerin neticelerine ve İmam Gazalî'nin ahlâk anlayışına dayandığını görmekteyiz. Bu sebeple "Risâle-i Rufekâ" adlı eserin yazıldığı tarihlerde yaşamış eserin müellifi olabilecek 9 şâir arasında da (Özdamar, 1994: 135; Vassâf, Akkuş ve Yılmaz, 2006-2011: 1673; Aslanoğlu, 1983: 48; Özdamar, 1994: 135) en kuvvetli şâir, Hasîrî-zâde Sıdkî Efendi (d. 1796- h. 1211/ ö. 1837- h. 1253)' dir. Hasîrî-zâde Sıdkî Efendi (d. 1796- h. 1211/ ö. 1837- h. 1253) eserin yazıldığı tarihlerde hayatta olan ve 'Risâle-i Rufekâ' adlı eserin muhtevasındaki yolu hayat felsefesi haline getirmiş bir şâirdir.

Bu önemli ayrıntıdan sonra Hasîrî-zâde Sıdkî Efendi'nin hayatına değinirsek eğer kendisi Sütlüce'de doğdu. "Şeyh Sülün Efendi" (Kaddesa'llâhu sırrahû) namı ile maruftur. İlim öğrendi ve okumaktan vazgeçmedi. 1823 (1239 Hicrî) te babasının irtihalinde makâm-ı meşihate geçti. On dört sene meşihatde bulundu. Çarşamba'da Murad Molla dergâhı şeyhi Mehmed Murad Efendi'den mesnevî okuyarak icazet ve târîkatı Nakşibendiye'den hılâfet aldı. Mevlevî târîkatına da intisab etti. Mevlevî dedeleri gibi sikke giydirmeye mezun oldu. Henüz genç olduğu halde emsali arasında temayüz ettiğinde Sultan Mahmud, birkaç defa dergâha gelerek şeyh ile görüştü ve tekkeyi müceddeden yaptırdı. Şeyhi, Rufaî, Bedevî, Sa'dî meşayihî üzerine mümeyiz ve şeyhulmeşayih namıyla reis tayin etti, ferman verdi. 1837 (1253 Hicrî) de vefat etti. Dergâhın ittisalinde babasının türbesine defnedildi. Uhdesinde kürsi şeyhliği de bulunduğundan mevaıza dair makalâtı ve divançesi vardır. (İnal, 1969: 1671) Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra kullanılmayan ve Vakıflar İdaresi'nin mülkiyetinde bulunan tevâhîdhâne-türbe binası giderek harap düşmüş, türbe kısmı çökerek yok olmuştur. Harem ve selâmlık bölümlerinden oluşan ve Hasîrî-zâde ailesinin mülkiyetinde bulunan ahşap konak ise 1970'li yıllara kadar mesken olarak kullanılmıştır. 1983 yazında, bir elektrik kazası sonucunda çıkan yangınla konak bütünüyle tarihe karışmıştır.

(Tanman, 1977: 119) Hasîrizâde Tekkesi, içinde kıymetli hat levhaları, târîkat eşyası ve kitaplarla birlikte tarihe karışmıştır. Bu sebeple, eserin müellifi olabilecek en kuvvetli şâir olan Hasîrî-zâde Sıdkî Efendi hakkında da bilgilerimiz sınırlıdır.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in "Osmanlı Müellifleri" adlı eserinde Sıdkî'nin hayatı şöyle anlatılmaktadır: "Mutasavvıf şâirlerden bir zât olup Südlüce'deki Sa'di Dergâh-ı Şerîfi şeyhi Mustafa İzzî Efendi'nin oğlu ve halifesidir. Dîvançe teşkil edecek kadar şiirleri vardır. Mezkûr dergâhda ondört sene şeyhlikten sonra "Şeyh Süleyman'ın makamın eyliye Mevlâ cinân" tarîh-i menkutunun delâlet ettiği 1253 senesinde vefat etti." (Tâhir, 1972: 387)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi "Hasîrizâde Tekkesi" maddesinde Sıdkî'nin hayatı hakkında da bize şu bilgi verilmektedir: "Mustafa İzzî Efendi'nin oğlu ikinci postnişin Şeyh Süleyman Sıdkî Efendi (Ö. 1253/ 1837) güzelliğinden ötürü Şeyh Sülün lakabı ile tanınırdı. Fatih Çarşamba'daki Murad Molla Tekkesi şeyhi ve aynı semtteki Mesnevîhâne Tekkesi'nin bânisi, devrinin en ünlü mesnevîhanı Nakşibendiyye'den Şeyh Murad Efendi'den Mesnevî okuyarak icâzet almış, ayrıca Mevleviyye ve Nakşibendiyye târîkatlarına da intisap etmiştir. Hasîrizâde Tekkesi'nin tarihinde Mevleviyye ile olan yakınlığı ve tekkede Mesnevî eğitimi Süleyman Sıdkî Efendi ile başlamıştır. Süleyman Sıdkî Efendi'nin büyük oğlu İsmâil Necâ Paşa askerlik mesleğini seçmiş, ortanca oğlu Şeyh Hasan Rızâ Efendi (ö. 1302/ 1884) küçük kardeşi Ahmed Muhtar Efendi ile birlikte posta oturmuşsa da aşırı cezbeli yaradılışı yüzünden 1864 yılında meşihatı terk ederek Üsküdar'da bir evde inzivaya çekilmiştir." (İslam Ansiklopedisi, 2009: 384-385)

XIX. yy. şâirlerinden olan Sıdkî'nin edebî kişiliği hakkında da bilgi azdır. Esere baktığımız zaman, İmam-ı Gazalî'nin tasavvuf anlayışından çokça faydalandığı görülmektedir. Ayrıca Sıdkî'nin eserinde Mesnevî'den aldığı dersler ve hikmetlerin etkileri de göze çarpmaktadır. Kısaca "Risâle-i Rufekâ" için Mesnevî'nin tesirlerine açık olan dinî-tasavvufî bir eser diyebiliriz. Anlaşıldığı üzere "Risâle-i Rufekâ" adlı eserin nazım biçimi mesnevidir. Bu mesnevi 19. Asrın başlarında yazılmış olduğu için bu devrin sade Türkçe özelliklerini dil yapısında görmekteyiz. Aruz vezninin Remel Bahrinde "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbında yazılmıştır. Türkçe kelimeler layıkıyla aruz veznine uyarlanmıştır. Ancak bu uyarlama esnasında aruz kusurlarından imâle, zihaf ve ulamalara da başvurulmakla beraber Türk dilinin zenginliğinden önemli ölçüde faydalanılmıştır. Ayrıca eserde bol bol sade Türkçe ile fiiler kullanılmıştır. ("İder,

bilmezlenür, sanur, görünür, itmekde, bakmagıl, anmagıl” gibi) Ve eserde sık sık mecaz ve teşbihlere yer verilmiş ve bunları sade bir Türkçe ile anlatılmıştır. Ayrıca Sıdkî eserinde özellikle Türkçe rediflere sıkça başvurmuş; redif ve kafiye kullanımında geleneğe bağlı kalarak kelime ve eklerle yaptığı kafiyelerdeki doğallığı gözler önüne sermiştir. Dinî konuların, âyet ve hadislerin ağır bastığı konularda Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olarak kullanıldığına da şahit oluyoruz. Özellikle, eserde ikili Farsça tamlama çokça kullanılmakla beraber üçlü ve dörtlü Farsça tamlamalar da kullanılmıştır. Bu İnceleme neticesinde “Risâle-i Rufe-kâ” eseri için kısaca; dili Arapça, Farsça, eski Türkçe ve günümüz Türkçesiyle kaleme alınmıştır diyebiliriz.

Sıdkî, bu eserini tasavvuf yolcularına rehberlik etmesi amacıyla ele alarak okunmasını, kolay anlaşılmasını ve hatırdaki tutulmasını sağlamak amacıyla manzum olarak kaleme almıştır. Eser on iki bölüme ayrılmış olup her bölümde tasavvuf adabından bir bahsi ele almıştır. Bahsi geçen mevzular Allâh’a varılacak on iki yoldan söz etmektedir. Eser, bu on iki yolu okuyucuya âyet ve hadisler ışığında göstermektedir. Bu on iki yol, aslında dünyevî yolculuğumuza eşlik eden manevî refakatçilerimizdir. “Risâle-i Rufe-kâ” özel bilgilerden çok genel bilgilere ve herkesin uygulayabileceği hususları içerisinde barındırmıştır. Ayrıca Sıdkî, hayatın sırrını ortaya koyması bakımından akaid konuları herkesin daha iyi kavrayabileceği sistematik bir tarz kullanmıştır. Bu sistematik tarz ile Allâh aşkına varmak ve Cenâb-ı Allâh’ı hayatın merkezine yerleştirmek için gereken yollar felsefik ve ilâhî bir coşkuyla ele alınmıştır. Kısacası Sıdkî; söyleyiş tarzı, ahengi sağlamadaki titizliği, kafiye, redif ve vezin kullanımındaki başarısını beyitlere taşıyarak ilâhî âşkın mucizevî ritmini insanlarla paylaşmak istemiştir.

VII. Pend-nâme Türü Açısından Sıdkî’nin Risâle-i Rufe-kâ Adlı Eseri

Bu makalede Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşamış Sıdkî adlı şâirin “Risâle-i Rufe-kâ” adlı eserinin içerik olarak Pend-nâme’lere yakınlığı incelenmiştir. İnceleme sonucunda Sıdkî’nin “Risâle-i Rufe-kâ” adlı eserinin insana Allâh’a ulaşma konusunda tasavvufî on iki refikten yani on iki öğütten nasıl bahsettiği ortaya konmuştur.

Pend-nâme insanlara iyiyi, güzeli, doğru yolu göstermek amacıyla Kur’ân’dan, hadislerden, hayat tecrübesi ve atasözlerinden faydalanılarak öğüt vermek amacıyla yazılmış eserlerdir. Yusuf Has

Hacib'in Kutadgu Bilig ve Yunus Emre'nin Risâlet'ün-Nushiyye adlı eserleri Pend-nâme türünde eserlerdir. Pend-nâmeler içinde en çok tanınmış olanı, Feridüddin Attar'ın Pend-nâme'sidir. Attâr'ın Pend-nâme'si çok okunmuş, Türkçe'ye manzum ve mensur birçok çevirisi ve şerhi yapılmıştır.

Pend-nâme'nin içeriği öğütlerden oluşur. İnsan nasıl kurtuluşa ve mutluluğa ulaşır sorusunun cevabını model davranışlar, anlatıp öğütleyerek cevaplar. Zikir gerçek anlamda nasıl olur, insan psikolojisi üzerinde ne tür etkileri bulunur, susmanın ve konuşmanın psikolojik değeri, insan için olumlu etkileri nelerdir gibi pek çok sorulara öğüt ve açıklamalarla cevaplar geliştirir.

19. Yüzyılın başlarında Sıdkî isimli bir şâir tarafından kaleme alınmış olan "Risâle-i Rufekâ" adlı eserde bu Pend-nâme geleneğini bize çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır. Bu sebeple "Risâle-i Rufekâ" adlı eser Allâh'a varılacak on iki rehber ve on iki yoldan bahsetmesi yönüyle pend-name özelliği taşımaktadır.

VIII. Allâh Âşkına Ulaşmak İçin On İki Yol

I. Cezbe Sahibi Olma

Tasavvufta Allâh sevgisi ile kendinden geçmeye ve vecd haline cezbe denmiştir. Ve bu hal manevî inkişaf, yükselişler ve feyizler için önemli bir işâret sayılmıştır. "Mü'minler ancak, Allâh anıldığı zaman yürekleri titreyen/kalpleri ürperen, kendilerine Allâh'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine tevekkül eden/Ona dayanıp güvenen kimselerdir. (Enfâl Sûresi, 8/2) İlâhî aşka ulaşmak için cezbe sahibi olmamız gerektiğini Sıdkî bize şu beyitlerle anlatır:

Cezbeder evvel refikî, âşıkân
Cezbe ilê seyr ederler sâlikân

Zerre-î cezbe erişürse sana
Yeğdir ol bin yıl ibâdetten sana (M.5b/5-6.)
[.....]
Gerçi dest-i cezbesez olmaz bir iş
Kârimi terk eyleme göster bir iş

Ya'nî kim mevkûf-i cezbe olma hiç
Terk-i a'mâl olma ihmâl olma hiç (M.6b/2-3.)

II. Nefs-i Cihâd

Tasavvufa göre insanın Allâh aşkına ulaşması önünde en büyük engel nefstir. Şüphesiz en güç cihâd, insanın nefsiyle ve nefsinin arzularına karşı yaptığı cihâddır. Hazret-i Muhammed Tebük seferinden dönüşte ashabına şöyle buyurmuştu: “Küçük cihâddan büyük cihâda dönüyoruz.” (Adûnî, C.I, 425) Hazret-i Muhammed (s.a.v.) en kalabalık ordu ile katıldığı Tebük seferini "küçük cihâd" olarak vasıflandırırken; nefse karşı verilecek mücadeleyi "büyük cihâd" olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle Sıdkî de “Risâle-i Rufe-kâ” adlı eserinde nefsin şeytânî arzularını yenmemiz gerektiğini şu beyitlerle aktarmaktadır:

Nefs (-) alur hayvân(-) behâyimden mizâc
Etmez(-) insânî sıfatla imtizâc (M.10a/10.)
[.....]
Evvelâ bil kim nedir nefs ey kirâm
Terbiyet kıl âna ola tâ ki râm (M.10b/10.)

III. Terk-i Dünya

Tasavvufa göre insanın Allâh sevgisi ve âşkına ulaşabilmesi ve nefsini yenebilmesi için terk-i dünya etmesi gerekir. İnsan ahirete, bu dünyadaki nefsî, şeytânî istekleri yok ederek gitmeli ki bekabillâha ulaşabilsin. Gönülden dünya sevgisini çıkarıp Allâh sevgisini yerleştirmek gereğini Sıdkî şu beyitlerle anlatmaktadır:

Terk nedir dinle taleb ne Ey azîz
Terk-i dünyâ kıl ola her iş temîz (M.8a/3.)
[.....]
Ol nedir terk-i hevây-ı nefs-i bed
Eyle teklîfâtını her demde red (M.10b/1.)

IV. Kibir ve Kinden Uzak Durup Kalbi Bunların Zıttı Olan Sıfatlarla Doldurmak

Allâh sevgisine ve âşkına ulaşmak istiyorsak eğer kalbi kibir ve nefretten uzaklaştırmamız gereklidir. Zira kibir Allâh’ın âşkına en büyük engeldir. “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allâh, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez.” (Lokman Sûresi, 31/18) “Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Şüphesiz sen çok

esirgeyicisin, çok merhametlisin.” (Haşr Sûresi, 59/10) Sıdkî de eserinde bize kibir ve öfkeyi şu beyitlerle dile getirmektedir:

Ucb u kibr olur ana dûd-ı kabes
Şöhret nefsanîdir eyle abes (M.24b/12.)

[.....]

Medh u zemmler kılma tebdîl-i mizâc
Ucb ü kibrin hâsılıyla imtizâc (M.25b/13.)

Düşmanlık ve nefretten uzak durmamız gerektiğini ise şu beyitlerle aktarmaktadır:

Nefs-i düşmen ger mutî'ola sana
Gayri düşmanlar sana yâr-i âşinâ (M.10b/5.)

[.....]

Nefs ü şeytân ikisi bir tendurur
Sûretâ iki velî reh-zendurur (M.10b/8.)

V. Uzlete Çekilme

Uzlet, tasavvufta günaha girmemek ve daha çok ibadet etmek gayesiyle toplumdaki ayrılmış ve kimsesiz yerlere çekilmek, tek başına yaşamak demektir. Buna halvet, inzivâ, vihdet adı da verilir. Kur'ân'da uzleti anlatan âyetlerden bazıları şunlardır: “Sizi ve Allâh'tan başka çağırıklarınızı terk ediyorum.” (Meryem Sûresi, 19/48) “Onları ve tapmakta olduklarınızı terkediniz.” (Kehf Sûresi, 18/16) Sıdkî de her şeyden ayrılmış Allâh'a yönelmemiz gerektiğini şu beyitlerle aktarır:

Uzlet et ağyârdan ol yâr için
Halvet et dil dârını dildâr için (M.12b/15.)

[.....]

Asl-ı uzlet budur kim ey azîz
Beş havâs ôla tasarruftan temîz (M.13a/7.)

VI. Sükût İçinde Olmak

Süleyman Uludağ “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü” adlı eserinde sükût maddesinde şunları söyler: “Sûfiler, hâl diliyle konuştukları için konuşmaya fazla ihtiyaç duymazlar. Onlar his, fikir ve bilgilerini hâl diliyle (lisan-ı hâl) birbirlerine aktarırlar. Samt (az konuşma), az yeme, az uyuma ve züht ile birlikte olunca da sâliki abdal mertebesine yükseltir denilmektedir. (Uludağ, 1991: 413-441) Dolayısıyla mutasavvıflar az konuşur, fakat çokça Allâh'ı

---

zikrederlerdi. Sıdkî de eserinde şu beyitlerle bu durumu anlatmaktadır:

Oldu altıncı refik samt ü sükût
Terk-i mâlâya`nîdir canlara kût (M.14b/8.)

Sâlike lâzımdır evvel ola lâl
Sonra tâ kim diye dîlî sırr-ı hâl (M.14b/9.)
[.....]
Sâkit ol göz yum bakup cân gözüne
Tercemân olunca dil cân sözüne (M.14b/12.)

VII. Terk-i Hâb

Kur'ân-ı Kerîm'de geceleyin sıcak yatağından kalkıp Rablarına korku ve ümitle dua edenlerle seher vakitlerinde uyumayıp istiğfar ile meşgul bulunanlar ve gecenin pek azında uyuyup sabahın erken saatlerinde istiğfar edenler övülmekte, uzun gecelerde tesbih, geceleyin teheccüd namazı emredilmektedir. (İsra Sûresi, 17/79) Sıdkî de Risâle-i Rufekâ adlı eserinde az uyumanın tasavvuftaki önemini şöyle açıklar:

Çekmeyim dersen bu zulmet içre gam
Hem-reh et yêdinci yoldâşı, dedem!

Ol ne yoldaşdır sorarsan ey şebâb
Dediler ânın adınî: Terk-i hâb (M.16b/8-9.)
[.....]
Hâbı az et gicelerdê ey püser
Uykusuzluk köyüne eyle güzer (M.16b/15.)

VIII. Sabır Yolunu Seçmek

Tasavvufta sabır, ruh eğitimidir. Derviş sabretmesini bilmeli ve ilâhî sırlara mahrem olmak için kâmil bir mürşîdin rehberliğinde sabırla yol almalıdır. Âşk sabırlı olmayı gerektirir. (Güfta, 2005: 45-48) Sıdkî de tasavvufî açıdan sabra bakmış ve sabrın Allâh'a ulaşma yolunda en büyük refki olduğunu şöyle bildirmiştir:

Kim ola dersen sana bu râh-ber
Sabrdır dirler ânın âdına sabr

Cümle elvân-ı kudûrât-ı beşer

Sabr ile pâk olur ey cân peder (M.20b/5-6.)

IX. Riyâ ve Gösterişten Uzak Durmak

Tasavvufa göre insanın huzur ve mutluluğa ulaşması, ancak samimiyet ve ihlâsla yapılan Allâh'a ibadet sayesinde gerçekleşir. Rasûlüllâh (s.a.v) şöyle buyurur: "Gösteriş için oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren kimse Allâh'a şirk koşmuştur." (El-Munizrî, C.I, 32) Sıdkî de eserinde "ehl-i tahkîk" ile refik olmayı riyâ sahibi insanlarla iletişim kurmamak gerektiğini söyler:

Ehli-i tahkîk ehl-i taklîd hâlini
Bundan anla kâlini vü hâlini

İmdi dinle kendü halinden haber
Bu haberden gönlüne ersin eser

Cümle-i i'tâ vu akvâl ü amel
Oldular tahkîke taklîde mahal

İlm u irfâna mahaldir beyt-i dil
Vahdet isbâtı için hoş beyt bil

Kılmasa ol vahdetü'llâh'a heves
Nâr-ı ilm-i men ledunnî muktebes (M.23a/2-6.)

X. Terk-i Riyazet

Çok yemek yemekten kaçınmak için kullanılan bir tasavvuf terimidir. Akşemseddin (ö.863/1459) açlığın manevi tekâmüle çok büyük katkısı olduğundan bahsederken, Seyyid Burhaneddin Tirmizi (ö.638/1244), cihadın metafizik boyutuna dikkat çeker ve oruçla gerçekleşen riyazetin anlam boyutunu şu şekilde yorumlar: "Oruçtaki riyazetler, hepsinden de daha büyüktür. Geri kalan öteki riyazetler, buna nispetle bir oyuncaktır. Burada, oruç hususunda anlatılması icap eden şeyler var. Ama yavaş yavaş, hem de nefsin duymaması için hırsızlamaca anlatmak gerek. Her gün yenmesi âdet olan yemekten bir dirhemeçiz yahut biraz daha fazla, azar azar yiyeceği kısmakla mide boşalır, riyazet meydana gelir. (Böylece) Allah için, hakkıyla savaşın" hükmüne uyulmuş olur." (Demirdaş, 2011: 84) Sıdkî ise çok yemek yemekten sakınmanın Allah aşkına ulaşmada engel olduğunu şu beyitlerle aktarır:

“Bu refikten ver bize dersin haber
Ol riyâzettir kıl ânı mu`teber

Bu riyâzetten garaz ey nûş-hand
Az yemek ye her zamân ol sûd-mend
[.....]
Çok yemek çok içmek ister çok hecû`
Koy buları kıl seni me'lûf-ı cû`

Açlığı kıl dâimâ rûha gıdâ
İnneme'l-minhâcü taklîlü'l-ğızâ

Killetül-ekl ile hâlî olsa batn
Dev nefsin ola zindânı bu ten” (M.18b/8-15.)

XI. Terk-i Şöhret

Tasavvufta terk-i şöhret övgülerden uzak durmak demektir. Şöhret, insan kalbini tarumar edeceği, içine, kibir ve nefis zehrinin girmesine sebep olacağı için kötü sayılmıştır. Allâh Teâlâ Kur'ân'ı Kerîm'de; “Bu, kaybettiğimize üzülmemeniz ve Allâh'ın size verdiği nimetlere şımarmamanız içindir. Çünkü Allâh, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez.” (Hadid Sûresi, 57/23) Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) akıbet, takva sahiplerinindir.” (Kasas Sûresi, 28/83) Sıdkî de tasavvufi açıdan terk-i şöhreti eserinde şu beyitlerle anlatmaktadır:

Redd ipin dilden kesem dersin e yâr
On birinci yoldaşın et yâr-i gâr

On birinci yoldaşın ey pîr usûl
Terk-i şöhrettir talep kılmak hamûl (M.24b/14-15.)

XII. Allâh'ın Huzurunda Gözyaşı ile Yalvarmak (Tazarru' Etmek)

Tazarru' name, bir şey istemek için kendini alçaltıp yalvararak yazılan tezkire, mektup ve manzumeler için kullanılan bir tabirdir. “Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve gafillerden olma.” (Arâf Sûresi, 7/205) Bir kimse ellerini kaldırıp dileğini Allâh'dan gizlice istemesi münâcât olmakla beraber Vehhâb-ı Kerîm'den bir şey istemek için yazılan

---

manzûmelere de münâcaât denilmiştir. Genellikle manzum olarak yazılan münâcâtlar, tazarru', tazarru'nâme adlarıyla da anılmışlardır. (Kaplan, 2008: 102) "Risâle-i Rufekâ" adlı eserde tazarru' şu şekilde anlatılmaktadır:

"Olmak istersen tarîk-i hakta şâd
On ikinci yoldaşınla eyle dâd (M.27a/3)
[.....]
Nâzı terk edüp niyâza ura dem
Kim tazarru' üzre ola dem-be dem

Geh niyâz u geh tazarru' gâh recâ
Gâh havf u gâh haşyet geh du'â (M.27a/8-9)
[.....]
Sehl âşk içre neyli her mürâd
Ger tazarru' olsa menkûş'ul-fûâd
Kim tazarruâdan doğar hüzn ü sürûr
Kalb-i âşık gâh hazîndir gâh sürûr (M.27a/12-13.)

SONUÇ

Tasavvuf, İslâm hakikatinin insan vicdanı tarafından duyulup hissedilmesi mesleğidir. Bu mesleğin erbabları yüzyıllardır tüm bildiklerini paylaşmak amacıyla halkın içine karışarak yol gösterici birer ışık olmuşlardır. İşte biz de bu maksadla Sıdkî'nin "Risâle-i Rufekâ" adlı eseriyle yapmak istediğini okuyucuların istifadesine sunmak istedik. Rehber niteliğindeki bu mürşid eser, içeriğinde sık sık âyet ve hadîslerle kuvvetlendirilirken insan-ı kâmil mertebesine nasıl ulaşılacağını on iki yol ile Sıdkî bize mesaj vermiştir. Bu on iki yolu takip edip hayata geçirenler, gayriye yönelmekten ve meşgûl olmaktan kalplerini kurtararak, ihlâsla Hakk'a ibadet eder ve şeytandan uzaklaşırlar. Böylece kötü huy ve davranışların yerine güzel ve iyi davranışların almasına sebep olurlar. Kalbini mânevî kirlilerden temizleyen ve Allâh'dan başka her şeyi gönlünden çıkaran, ruhunu Hakk'ın zikri ile süsleyip maddi âlemi manevi âleme taşıyan kişinin sonlu hayatı olan dünyayı cenneti haline getirebilmesinin yollarını incelerken devrin sade, akıcı Türkçe özelliklerine de tanık oluyoruz.

Bu güzide eser ve müellifi Sıdkî Efendi, insanın her iki cihanda saadetine ışık tutacak hususları, nasihat niteliğinde dile getirdiği için gelecek nesillere aktarılması açısından önemli bir kaynak niteliğindedir.

KAYNAKLAR

- Adûnî, Keşfu'l-Hafâ', I. s. 425.
- ASLANOĞLU, İbrahim: "Sıdkî tapşırma saz şairleri", *Türk folkloru Dergisi*, Temmuz 1983.
- BANARLI, Nihad Sami: *Resimli Türk EdebiyatıTârîhi*, c.I, MEB. Yayınları, İstanbul 2004.
- BURSALI, Mehmet Tâhir Bey: *Osmanlı Müellifleri*, c.II., (haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınları, Beyazıt İstanbul 1972.
- ÇAMALAN, Nermin: *Risâle-i Rufe-kâ (inceleme-metin)* Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2014.
- ÇELEBİ, Âşık: "Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin), (haz. Filiz Kılıç, Suna ve İnan Kırâç Vakfı)İstanbul Araştırmaları Enst. Yayınları, Nisan, İstanbul 2010.
- DEMİRDAŞ Öncel: *Riyazet Eğitimi İle Gerçekleşen Manevî Olgunluk Makalesi*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi c.XI S.1., Ocak Nisan 2011.
- DOĞAN, Durali: *Âşık Sıtkı Baba (Sıtkı Gök)Yozgat Şair ve Yazarları*, Ankara 1988.
- EL-Munizrî, et-Tergîb ve't-Terhîb, Cilt 1, s. 32.
- ELVERDİ, Ezel, KUTLU Mustafa, KARA İsmail: *Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.VIII, Dergâh Yayınları, Ekim İstanbul 1998.
- ERAYDIN, Selçuk: *Tasavvuf Ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, No.82., bs.5, İstanbul 1997.
- GÜFTA, Hüseyin: *Divan Şiirinde Sabır*, Mehmet Tekin Yayınları, Antakya 2005.
- GÜLEN Fethullah M.:*Kalbin Zümrüt Tepeleri 1.*, Pırlanta Kitap Serisi, Nil Yayınları, İzmir 1996.
- GÜZEL, Abdurrahman: *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçay Yayınları, Ankara 2006.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal: *Son Asır Türk Şairleri*, Dergâh Yayınları, c.I- II-III., 1988.
- KAPLAN, Mahmut: "Tazarru'nâme'den Münacat'a Yakarış Üslubu" makalesi, *Köprü Dergisi*, S.102., Bahar 2008.
- KUŞEYRÎ: (Terc. Süleyman, Uludağ) *Kuşeyrî Risâlesi*, İstanbul 1978.
- KOMİSYON: *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,c.XVI-XXXI., İstanbul 2006 -2009.
- KÖPRÜLÜ, Fuat: *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanları Yayınları, basım.7., Ankara-1991.
-

KÜÇÜK, Hasan: *Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar Ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri*, Türdav Yayınları, İstanbul 1980.

ÖZDAMAR, Mustafa: *Dersaadet Dergâhları*, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 1994.

PALA İskender: *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Leyla İle Mecnun Yayınları, bs.10, Ocak İstanbul 2003.

SAMÎ, Şemseddin: *Kaamus-i Türkî*, Çağrı Yayınları İstanbul 2002.

SİRÂCEDDİN Mehmed: *Mecma'-ı Şu'arâ Ve Tezkire-i Üdebâ*, (haz. Mehmet Arslan) Dilek Matbaası, Sivas 1994.

SOLMAZ, Süleyman: *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları Ankara 2005.

SOYSAL, M. Orhan: *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, bs.1., Sevinç Matbaası, Mayıs-Kasım Ankara 1978.

TANMAN Baha: "Hasîrizâde Tekkesi", İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı, c.VIII, İstanbul 1977.

TÜREER Osman; "XIII. XIV. Asırlarda Anadolu'da Tasavvufî Hayata Genel Bir Bakış-1, A. XIII. Asır Öncesi İslâm Tasavvufuna Genel Bir Bakış", *Yeni Ümit Dinî İlimler Ve Kültür Dergisi*, Cilt 3, yıl: 6, say: 21, Temmuz-Ağustos-Eylül, İzmir 1993, s. 40.

TÜREER, Osman: *Tasavvuf Tarihine Giriş*, Anadolu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1992.

ULUDAĞ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2012.

VASSÂF, Osmânzâde Hüseyin, AKKUŞ, Mehmet, YILMAZ, Ali: *Sefîne-i Evliyâ*, Kitabevi Yayınları, c.II-V, Nisan İstanbul 2006 -2011.

YILMAZ, Ali, ZÜLFİKAR Güngör, AKKUŞ Mehmet: *Türk Dili Ve Edebiyatı Tarihi*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, İlitam-Ankuzem, Ankara 2006.

